

Ifj. Andrássy Gyula (1860-1929), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és igazgatósági tagja

Ifj. Andrássy Gyula életműve (valamint az Andrássy család története) behatóan vizsgált.¹ Ifj. gróf Andrássy Gyula (1860-1929), jog- és államtudós, történész, a Magyar Királyság belügyminisztere (1906. április 8.-1910. január 17.), az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere (1918. október 24.-1918. november 2.), az MTA levelező (1898. május 6.), rendes (1904. május 13.), majd igazgatósági tagja (1913. április 24.).²

Atyja Id. csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy Gyula nagybirtokos, politikus, a Magyar Királyság harmadik miniszterelnöke és egyben honvédelmi miniszter (1867. február 17.-1871. november 14.);³ az Osztrák-Magyar Monarchia második közös külügyminisztere

¹ Halász Imre: [Ifj. Gróf Andrássy Gyulára vonatkozó részek] In: Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék. Emlékezések a magyar állam kialakulásának újabb korszakából*. Budapest, A „Nyugat” kiadása, 1911. 106-106.; Id. Szinnyei József: [Id.] Andrássy (!) Gyula [címszó]. In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I. Aachs – Bzenszki*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1914. 166-168.; Apponyi Albert: *Ifj. Andrássy Gyula emlékezete. (Felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia 1930. május 11-én tartott összes ülésén)*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1930. 17, (3).; Gróf Tisza István képviselőházi beszédei [1888. február 3.-1918. október 31.] I. A fiatal képviselő. 1888. február 3.-1903. november 3. Bev., magy. jegyz.: Barabási Kun József. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1930. xii, 764.; Hegedüs Loránt: X-XIII. fejezetek. In: Hegedüs Loránt: *Két Andrássy és két Tisza*. Budapest, Athenaeum, 1937. 229-363.; Gulyás Pál: Ifj. Andrássy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939a. 554-569.; Gulyás Pál: [Id.] Andrássy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939b. 552-554.; Markó László: Ifj. gr. Andrássy Gyula [szócikk]. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003a. 44-45.; Balogh Margit: Id. gr. Andrássy Gyula [szócikk]. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003b. 43-44.; Horváth Attila: [Ifj.] Andrássy Gyula életműve az alkotmány- és jogtörténet tükrében. In: Holló József (szerk.): *Az európai utas. Ifjabb gróf Andrássy Gyula emlékezete*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Intézete – Ifjabb Gróf Andrássy Gyula Alapítvány, 2010. 28-37., Szalai Miklós: *Ifjabb Andrássy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete – Akaprint, 2003. 228.; Koi Gyula: [Id. Andrássy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885) Récsi Emil (1822-1864) Concha Győző (1846-1933) Magyary Zoltán (1888-1945)*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2013. 83-83.; Koi Gyula: [Ifj. Andrássy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatásban művelésében a kimeraliztika időszakától a Magyar-iskola koráig*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó, 2014. 156. 811. l., 212. 1090. l.; Schmidt Mónika: A sorsfordító 1918-1919-es évek Zichy Eleonóra naplójában. *ArchívNet* 17. évf. (2017) 5. sz. 1-7. <https://www.archivnet.hu/a-sorsfordito-1918-1919-es-evek-zichy-eleonora-naplojaban> (letöltve: 2025.03.15.); Kozári Monika: [Id.] Andrássy Gyula. Budapest, Gondolat, 2018. 224, 20 t.; Csiffáry Gabriella: *Magyar politikusok az iskolapadban*. Budapest, Corvina, 2021. 494, (1).

² Gulyás (1939a) 554.; Markó (2003) 44-45.; Kozári (2018) 13-14.

³ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939b) 552.; Balogh (2003) 43.; Kozári (2018) 69-184.

(1871. november 14.-1879. október 2.).⁴ Időközben átmenetileg közös pénzügyminiszter is volt (1871. november 14.-1872. január 15. és 1876. június 11.-1876. augusztus 14. között).⁵

Id. Andrássy Gyula 1856. július 9-én, Párizsban vette nőül malomvízi gróf Kendeffy Katinkát (1830-1896), aki egy ősi erdélyi arisztokrata család tagja volt. Kendeffy Katinka az 1867-es koronázás után Erzsébet királyné főudvarmesternője, valamint belső bizalmasa lett.⁶ A házaspár gyermekeik közül a legidősebb gróf Andrássy Tivadar (1857-1905) nagybirtokos, politikus, országgyűlési képviselő a Szabadelvű Párt színeiben, műgyűjtő, az MTA igazgatósági tagja (1894. május 3.). Leányuk volt a hosszú életű gróf Andrássy Ilona (1858-1952), a szintén magas kort megért ifj. gróf Batthyány Lajos (1860-1951), Fiume⁷ kormányzója, később Győr vármegye főispánja felesége. Legkisebb gyermekük volt ifj. gróf Andrássy Gyula.⁸

Ifj. Andrássy Gyula 1860. június 30-án született Töketeremesen (Zemplén vármegye),⁹ a fentebb körülírt, római katolikus¹⁰ főnemesi famíliában.

Az Andrássy-gyermekek ideiglenes nevelője 1870-ben négy hónapig Concha Győző (1846-1933) államtudós, a közigazgatástan művelője, jogbölcsész volt [az MTA levelező tagja (1886. május 6.); az MTA rendes tagja (1900. május 4.); az MTA igazgatósági tagja (1914. május 6.); az MTA tiszteleti tagja (1931. május 15.)], aki a köztestület másodelnöki tisztségét is betöltötte (1922. május 11.-1925. május 7.).¹¹ Az Andrássyak jelentőségével foglalkozott továbbá Id. Bárány Wlassics Gyula (1852-1937) [az MTA levelező tagja (1886. május 6.); az MTA rendes tagja (1892. május 5.); az MTA igazgatósági tagja (1901. május 10.); az MTA tiszteleti tagja (1919. október 23.)], aki Conchához hasonlóan szintén az MTA másodelnöke

⁴ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939b) 552.; Balogh (2003) 43.; Kozári (2018) 208-211. Fontos megjegyezni, hogy az Andrássyak sem 1526 előtt, sem 1526 és 1848 között nem szerepeltek a magyar állam főméltóságai között. (A jelentősebb főméltóságok a király, a nádorispán, az esztergomi prímás érsek, az országbíró, a horvát bán, az erdélyi vajdák és fejedelmek, a tárnokmesterek, a királyi nemesi testőrség kapitányai, a királyi koronaőrök, a főkancellár, az alkancellár, az erdélyi kancellárok és kormányzók, királyi személynök, királyi kamarai főnök (elnök), Magyarország Szent Koronájának ügyészei és ügyigazgatói). Mária Terézia (1717-1780, ur. 1740-1780) magyar király idejében az országos méltóságok közül rendszeresen többet csupán hét család töltött be: a herceg és gróf Batthyány, a herceg és gróf Esterházy, a herceg és gróf Grassalkovich, a herceg és gróf Pálffy, a gróf Csáky, a gróf Erdődy, valamint a gróf Nádasdy famíliák. Erre: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Az udvari méltóságok archontológiája. Budapest, Maecenas, 1988. 5-6., 116-117. Az Andrássy-kormány adataira: Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 48-48. A korábbi időszakok archontológiai összefoglalásaiban nincs nyoma az Andrássyaknak (és elődeiknek). A vizsgált források időrendben: Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 100-1301*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézet, 2011. 382.; Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézet, 1996. 831.; C. Tóth Norbert-Horváth Richárd-Neumann Tibor-Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458-1526 I. Főpapok és bárók*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport, 2016. 357. C. Tóth Norbert-Horváth Richárd-Neumann Tibor-Pálosfalvi Tamás-W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458-1526 II. Megyék*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport, 2017. 616.

⁵ Balogh (2003b) 44.

⁶ Kozári (2018) 40-41.

⁷ Juhász Imre: *Fiume. Egy közép-európai város és kikötő a hatalmi érdekek metszéspontjában*. Budapest, Heraldika Kiadó, 2020. 512.

⁸ Kozári (2018) 13-14.; Balogh (2003b) 44-45.

⁹ Gulyás (1939a) 554.

¹⁰ Gulyás (1939a) 554.

¹¹ Az Andrássy-gyermekek ideiglenes nevelőjére: Koi (2013) 83-83.

volt (1898. május 6.-1901. május 10.).¹² A korabeli visszaemlékezések szerint Id. Andrassy Gyula nagyon szerette a családját, gyermekeit. A két fiú, Gyula („Duci”) és Tivadar olykor lakosztályába mehettek, és sokat játszhattak vele. A gyermekek alap- és középfokú tanulmányaikat ifjúságuk egésze folyamán magántanárok mellett végezték, alapvetően Bécsben éltek, Id. Andrassy Gyula külügyminiszterként a Ballhausplatz-on tevékenykedett. 1871. decemberétől a gyermekek nevelője Bolgár Mihály (1835-1879) piarista szerzetes, paptanár volt. Tivadar és Gyula érettségi vizsgáikat a pesti piaristáknál tették le.¹³

Az ifjú Andrassy Gyula jogi¹⁴ tanulmányai végeztével (a berlini Friedrich-Wilhelms-Universität-en is tanult) diplomáciai vizsgát tett, külügyi pályáját az Osztrák-Magyar Monarchia Konstantinápolyban lévő követségén kezdte (apjához hasonlóan),¹⁵ majd Berlinben folytatta, mindkét helyen az attasé cím birtokosaként. (A diplomáciai vizsga letétele előtt Konstantinápolyban fogalmazóhelyettes volt). 1881-től a 4. huszárezred tartalékos hadnagyává nevezték ki, katonai kötelezettségeinek a szolgálat vállalásával tett eleget. 1885-ben a Szabadelvű Párt színeiben a csíkszentmártoni kerület országgyűlési képviselőjévé választották. Első parlamenti beszédét a regáléválság ügyében tartotta.¹⁶ Összesen 147 parlamenti felszólalása volt politikai pályája során.¹⁷ Az 1887-es ciklusban szintén a csíkszentmártoni kerület országgyűlési képviselőjévé választották. Az 1892-es időszakban Budapest VI. kerülete (Terézváros) kerületének mandátumát nyerte el.¹⁸ Az első Wekerle-kormány megalakulása után¹⁹ 1893-ban belügyi államtitkár lett. Ezt követően 1894. június 10-én a király személye körüli miniszter lett, és a tárcát a Wekerle-kabinet lemondásakor, 1895. január 15-én „tette le.” Az 1896-os választások alkalmával nem kapott mandátumot, és csak 1897-ben, a gróf Andrassy Géza (1856-1938) visszalépése folytán megüresedett rozsnyói választókerület képviselőjeként jutott a parlamentbe. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a Bünvádi Perrendtartásról életbeléptetéséről szóló törvényjavaslat 16. §-a miatt készülöben lévő obstrukció lefegyverzésére közvetítő indítványt tett. Ezt követően 1898 őszén az ún. Lex Tisza [egy, a kormány felhatalmazásáról, illetve a közteherviselésről, és az államháztartásról, valamint a költségvetés 1899. december 31-ig történő kiterjesztéséről szóló javaslat – K.Gy.] benyújtása következtében előállt obstrukció folyamán az ifjú Andrassy elhagyta a Szabadelvű Pártot, és az ún. „disszidensekhez” csatlakozott. Álláspontját a rozsnyói választókhoz 1898. december 18-

¹² Koi (2014) 212. 1090. l.j. Wlassics említett művei: Id. Wlassics Gyula: *[Id.] Gróf Andrassy Gyula. Különlenyomat a Budapesti Szemléből.* Budapest, Franklin Nyomda, 1910. 38.; Id. Wlassics Gyula: *[Id.] Gróf Andrassy Gyula külpolitikája. Különlenyomat a Budapesti Szemléből.* Budapest, Franklin Nyomda, 1913. 31.

¹³ Az Andrassy-fiúk gyermekkori játékaikra az alábbi korabeli forrás ismeretes. Az egykorú visszaemlékezés szerint a fiúk „kedves pajkossággal” apjuk „nyakában ugráltak,” melyet „[Id.] Andrassy szeretettel tűrt,” és „örömmel foglalkozott velük.” „Egy oroszlán, mely kölykeivel játszik.” – Foglalta össze Halász a helyzetet. Halász (1911) 106-106. A „Duci” gyermekkori szólítónévre, azzal a megjegyzéssel, hogy a mostohaleányai is „Duci bácsinak” szólították családi körben: Schmidt (2017) 3-4. Az alsó- és középfokú tanulmányaira: Csiffáry (2021) 196-197.

¹⁴ Balogh (2003b) 44. Jogi tanulmányai részleteit sajnos nem ismerjük.

¹⁵ Gulyás (1939a) 554-555.

¹⁶ Gulyás (1939a) 555.

¹⁷ Hegedüs (1937) 255-256.

¹⁸ Gulyás (1939a) 555.

¹⁹ Az első Wekerle-kormány 1892. november 19. és 1895. január 15. között állt fenn, és a Magyar Királyság tizedik kormánya volt. Wekerle Sándor (1848-1921) jogász, közigazdász, pénzügyminiszter, a Magyar Királyság első polgári származású miniszterelnöke, a Szabadelvű Párt tagja, valamint a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági (1914. január 16.) és tiszteleti tagja (1918. május 2.). A Wekerle-kormány adataira: Bölöny (1978) 52.

án írott nyílt levelében fejtette ki. Társaival csupán a Széll-kormány²⁰ megalakulása után, 1899. februárjában tért vissza a Szabadelvű Pártba. Még ebben az évben, 1899. szeptember 22-én valóságos belső titkos tanácsos lett.²¹ Az 1901-es évben Losonc városának egyhangúlag megválasztott képviselője lett. Az 1903. év során tagja volt egy vesztegetési ügyben kiküldött országgyűlési bizottságnak. 1903. szeptember 21-én I. Ferenc József (1830-1916) osztrák császár és cseh király (1848-1916), magyar apostoli király (1867-1916) ún. chlopyi hadparancsa deklarálta a hadsereg egységének változatlan fenntartását. Ezután alakuét meg a az új katonai program kidolgozására a Szabadelvű Párt ún. Kilences Bizottsága, melynek Andrassy szintén tagja volt. Gróf Tisza István (1861-1918) [miniszterelnök, (1903. november 3.-1905. június 18.; 1913. június 10.-1917. június 15.); a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja (1910. április 28.)] az ugrai levelében 1904 őszén a házszabályok szigorítását vetette fel. Ezen szigorított házszabályok megszavazására az 1904. november 18-i esti ülésen került sor. Ekkor Andrassy ismét kilépett a Szabadelvű Pártból, és ezt a lépését azzal okolta meg, „hogy meg kell akadályozni azt, hogy az erőszak jogforrássá váljék.”²²

Tisza eljárását Andrassy a parlamentben is élesen bírálta 1904. december 14-én. Andrassy híveivel csatlakozott a szövetkezett ellenzékhez, mely az általános választásokon megsemmisítő győzelmet aratott a Szabadelvű Párt felett 1905. január 26-án. Ugyan Budapest belvárosi kerületében alulmaradt Tiszával szemben, néhány szavazattal, így végül Olaszliszka mandátumát nyerte el. A többségében a Függetlenségi Pártból és a 48-as Pártból kikerülő a „Koalíció” néven ismert egyesült ellenzék az uralkodóval való tárgyalásra ún. „bizalmi férfiúként” Andrassyt jelölte ki. Ő a katonai vezénylet magyar nyelvűvé tétele és a gazdasági függetlenség kapcsán felállított parlamenti követelmények vonatkozásában képes lett volna megszerezni a király hozzájárulását. Azonban e tárgyalások sajnálatosan megghiúsultak. Ezt követően jött létre Bárány Fejérváry Géza (1833-1914) miniszterelnökségével az ún. Darabont-kormány (1905. június 18.-1906. április 8.),²³ melyet Andrassy alkotmányjogi okokból hírlapi úton is támadott.²⁴

Az országgyűlésbe bekerült szabadelvű párti képviselők egy része csatlakozott a régebben kivált ún. „disszidensekhez,” és Darányi Ignác (1849-1927), majd Széll Kálmán (1843-1915) elnöklete alatt ekkor létrejött az Alkotmánypárt. A párt Andrassyt ismerte el vezérének, és a szervezet képviselőjében őt küldték ki a koalíció ún. „vezérlőbizottságába.” Egyike volt az öt pártvezérnek, akik 1905. szeptember 23-án a király előtt megjelentek.²⁵ Az 1906-os év januárja és februárja folyamán a király és a koalíció között folyt békítő tárgyalások során Andrassy ismét „bizalmi férfiúként” szerepelt. A tárgyalások azonban most sem vezettek

²⁰A Széll-kormány 1899. február 26. és 1903. június 27. között állt fenn. Széll Kálmán (1843-1915) egy vas megyei köznemesi család sarja, apai és anyai ágon felmenői között főispáni helytartó, hétszemélynök, több alispán és főjegyző, valamint táblabíró volt. Jogi doktor, vas vármegyei szolgabíró, országgyűlési képviselő, és miniszterelnök, akadémikus [az MTA igazgatósági tagja (1902. május 8.)]. Széll Kálmán Deák Ferenc (1803-1876) államférfi, jogász, politikus, akadémikus [az MTA tiszteleti tagja (1839. november 23.), az MTA igazgatósági tagja (1855. április 19.)] a Batthyány-kormány igazságügy minisztere 1848. március 23.-1848. szeptember 11.) a reformkor és a dualizmus egyik szellemi vezérének rokona és támogatója. Deák 1868 és 1875 között minden nyarat Széll rátóti birtokán töltött. Wekerle-kormány adataira: Bölöny (1978) 52.

²¹Gulyás (1939a) 555.; Markó (2003) 45.

²²Gulyás (1939a) 555-556.

²³Bölöny (1978) 54.

²⁴Gulyás (1939a) 555.

²⁵Gulyás (1939a) 555-556.; Markó (2003) 45.

eredményre, úgyhogy 1906. február 19-én az országgyűlést feloszlatták.²⁶ Ezzel egyidejűleg hozzáfogtak az ellenálló törvényhatóságok megrendszabályozásához. Az abszolutizmus nyílt formáját közelítette, mikor 1906. április elején a korona és a koalíció között létrejött a megegyezés, mely alapján a király kinevezte a második (koalíciós) Wekerle-kormányt (1906. április 8.-1910. január 17.).²⁷ A király kifejezett kívánságára Andrássy elvállalta a belügyminiszteri tárcát.²⁸ (A többször felkínált miniszterelnöki tárcát elutasította).²⁹ Az 1906. május elején megtartott általános választásokon Andrássy Kassán, Olaszliszván, valamint Töketeremesen nyert mandátumot, melyek közül a kassait tartotta meg. Mint belügyminiszter, több fontos törvény alkotását kezdeményezte, és vitte teljességbe [A magyar királyi közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztéséről szóló 1907. évi LX. törvénycikk; valamint A hatásköri bíróságról szóló 1907. évi LXI. törvénycikk].³⁰ E törvénycikkek alkotmánybiztosíték-jelleggel bírtak. Ugyanakkor a gyermekvédelem, a kivándorlás, valamint a közegészségügy terén is fejlesztette a jogalkotást. A budapesti államrendőrség, a vidéki csendőrség, és a határőrség is fejlődött regnálása idején. Végül 1908 őszén a Képviselőház elé terjesztette a választójog reformjáról szóló törvényjavaslatot, amely belga mintára a pluralitás elvét hangsúlyozta, ugyanakkor tárgyalásra nem került.³¹

A koalíció bomlásnak indult, és 1910. január 17-én a király Andrássyt is felmentette a kormánnyal, az „összkabinettel” együtt. Ez alkalommal nyerte el az Aranygyapjas Rendet. Az 1910. február 14-én feloszlott Alkotmánypárt tagjai a Nemzeti Munkapárt néven újjáalakított korábbi Szabadelvű Párt utódjához csatlakoztak. Maga Andrássy az 1910-es választások alkalmával pártonkívüli programmal nyerte el Nagymihály helység mandátumát. Az új országgyűlésen Andrássy a véderőtörvény javaslatának beterjesztése során a Nemzeti Munkapárt és az ellenzék közötti ellentétek elsimításán fáradozott. Amikor a kormány a konkrét javaslat beterjesztésére kerített sort, akkor Andrássy a Kilences Bizottság álláspontján maradt, így szembekerült a kormánnyal. A kiélesedő helyzet megmentése céljából 1912. áprilisában a döntéshozatal (rezolúció) keretei között kívánta elhárítani a problémát, ebben keresve a kibontakozás útját. Terve azonban mind a Justh Párt, mind az uralkodó ellenállásán megbukott.³² A gróf Khuen-Héderváry Károly (1849-1918) a Magyar Királyság tizenhetedik miniszterelnökeként alakított másodszor kormányt (1910. január 17.-1912. április 12.).³³ Ennek bukása után Andrássy arra akarta rábírt Lukács Lászlót (1850-1932), a Magyar Királyság tizennyolcadik miniszterelnökét (1912. április 22.-1913. június 10.), hogy a véderőjavaslat előtt tárgyalassa le a választójogi javaslatot, de kérése nem talált meghallgatásra. Így folytatódott az ellenzéki obstrukció, melynek megakadályozása céljából az új házelnök, gróf Tisza István az ellenzéki képviselőket az ülésteremből karhatalommal vezettette ki. A Mentelmi Bizottság javaslatára a többség Andrássyt is kitiltotta az ülésekről. Ennek a határozatnak Tisza rendőri karhatalommal szerzett érvényt. Andrássy 1913. szeptemberében újból megszervezte az Alkotmánypártot, amely 1867-es alapokon állott, és alkalmassá vált a kormányzati szerepre. Az 1914. július 28-án kitört első világháború kitörése folytán beállt ún. pártközi béke

²⁶ Gulyás (1939a) 556.

²⁷ A második Wekerle-kormány adataira: Bölöny (1978) 54-55.

²⁸ Gulyás (1939a) 556-557.; Szalai (2003) 62-90.

²⁹ Markó (2003) 45.

³⁰ Horváth (2018) 31-32.

³¹ Gulyás (1939a) 557. A választójogi nézőpontjáról: Horváth (2018) 32-34.

³² Gulyás (1939a) 557-558.

³³ Bölöny (1978) 55. Első kormánya 1903. június 27. és 1903. november 3. között állott fenn. Ennek élén a Magyar Királyság tizenharmadik miniszterelnöke volt. Erre: Bölöny (1978) 53.

következtében erre a rezsimváltásra nem került sor. Andrássy 1915. októberében azért járt Berlinben, hogy rávegye a német politikai vezetőket az Amerikai Egyesült Államokkal készülő szakítás elkerülésére.³⁴

Andrássy 1916-ban tagja lett a külügyek és a hadügyek ellenőrzésére kiküldött három tagú ellenzéki bizottságnak, de megbízatásáról Burián István (1851-1922), az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere (1913. június 10.-1915. január 13.) rideg magatartása következtében lemondott. Amikor gróf Esterházy Móríc lett a miniszterelnök (1917. június 15.-1917. augusztus 20.), Andrássy segítségére volt a baloldali politikusokkal való megegyezésben.³⁵ Amikor a harmadik Wekerle-kormány (1917. augusztus 20.-1918. október 31.) a Nemzeti Munkapárttal való megegyezés miatt az eredeti választójogi tervezetet módosította, de miután nem járt sikerrel, kilépett a Negyvennyolcas Alkotmánypártból, és ellenzékbe vonult.³⁶ Ezt követően 1918. október elején IV. Károly (1887-1922; ur. 1916. november 21.-1918. november 11.) Svájcba küldte Andrássyt az Antant hangulatának megismerésére. Visszatértét követően 1918. október 25-én kinevezte őt közös külügyminiszterré. (E pozíció utolsó betöltője volt).³⁷ Különbékét kívánt kötni, de a polgári forradalom, és mostohaveje, Gróf Károlyi Mihály hatalomra jutása miatt tisztségéből távozni kényszerült.³⁸

Andrássy azonnal megtette a különbéke megkötésére irányuló lépéseket, de mielőtt eredményeket érhetett volna el, 1918. október 31-én kitört a polgári forradalom. Andrássy ekkor lemondott a miniszterségről, és a Sopron megyei Dénesfára. Innen 1919 januárjában Svájcba ment, hogy ott Magyarország érdekeit szolgálja. Innen csak az 1919-es bolsevik mozgalom bukása után tért vissza. 1920. januárjában pártonkívüli programmal Miskolc I. kerületének nemzetgyűlési képviselője lett. Később, 1921. február 22-én a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához csatlakozott, melynek vezetője lett. IV. Károly első, 1921 húsvéti visszatérési kísérlete során (1921. március 27.-1921. április 5.) Horthy Miklós kormányzó (1868-1957; hatalmon: 1920. március 1.-1944. október 16.)³⁹ megbízásából részt vett az információs tárgyalásokon, melyek az uralkodót tervei feladására bírták. A király visszatérésére vonatkozó nemzetgyűlési vitában Andrássy 1921. április 21-én nagy beszédben fejtette ki legitimista álláspontját.⁴⁰ Amikor IV. Károly 1921. október 20-án újból átlépte Magyarország határát, az ekkor Dénesfán tartózkodó Andrássy Sopronba utazott, és jelentkezett az uralkodónál, aki felszólította, hogy a tervbe vett Rakovszky-kormányban vállalja el a külügyi tárcát. E megbízást csak arra az esetre vállalta el, ha a király Budapestre jön, és az uralkodást ténylegesen átveszi. A kísérlet azonban nem sikerült, így IV. Károly Tatán a kormányhű csapatok fogságába jutott. Andrássy 1921. október 24-én autón érte utol az uralkodót, és osztozott annak sorsában. A király kíséretében Tihanyba, majd onnan több más politikussal együtt a Budapestvidéki Törvényszék Fő utcai fogházába került, ahol meg is betegedett. Innen csak 1922. január 8-án szabadult ki.⁴¹

³⁴ Bölöny (1978) 55-56. Az 1910 és 1914 közötti időszakra: Szalai (2003) 93-113.

³⁵ Bölöny (1978) 56-57. A világháborús időszakra: Szalai (2003) 114-130.

³⁶ Bölöny (1978) 57.

³⁷ Gulyás (1939a) 558.

³⁸ Markó (2003) 45.

³⁹ Bölöny (1978) 63-70. (A Horthy-korszakban működött kormányok listája).

⁴⁰ Horváth (2018) 29-31. (Körüljárja az államforma és a legitimista álláspont kérdését).

⁴¹ Gulyás (1939a) 558-559.

Röviddel kiszabadulása után a Keresztény Egyesülés Pártjában nagy beszédben ismertette az októberi eseményeket, és miután a Gróf Bethlen István (1874-1946) vezette kormány (1920. április 14.-1931. augusztus 24.)⁴² további támogatását a történetek után magára nézve lehetetlennek tartotta, ezért bejelentette kilépését a pártból, melynek elnökségéről már letartóztatása napján lemondott. A nemzetgyűlés feloszlását megelőző napokban ezután több legitimista képviselővel együtt a Friedrich István (1883-1951) vezetése alatt álló Keresztény Nemzeti Párthoz csatlakozott, s az 1922-es választásokon a Keresztény Nemzeti Földműves és Polgári Párt elnevezése alatt indultak.⁴³ Az új pártnak Andrassy lett az elnöke. Két helyen is indult. Sopronban Hébelt Edével (1879-1961) szociáldemokrata politikussal szemben kisebbségben maradt. Budapest I. kerületében az Andrassy-Friedrich Párt vezetőjeként megválasztották képviselővé. A nemzetgyűlésen mondott beszédeiben és hírlapi cikkeiben erősen bírálta a Bethlen-kormány működését, és követelte a választójog titkosságának visszaállítását. Éppen ezért a Bethlen-kormány mindent elkövetett, hogy az 1927-es országgyűlésről kimaradjon. Ez a törekvés sikerrel járt. Andrassy a váci kerületben indult, vele szemben a kormány jelöltje, Szabóky Alajos (1873-1931) statisztikus győzött 3532 fős többséggel. (A választás sajátosságaira jellemző, hogy az egyik községben a választási küzdelembe a csendőrség fegyveresen is beavatkozott).⁴⁴

Fivére, Andrassy Tivadar (1857-1905) halála után nőül vette annak özvegyét, Zichy Eleonórárt (1867-1945). Mostohalányaikat: Andrassy Ilonát (1886-1967), később Gróf Cziráky József (1886-1960) jogász, Vas vármegye főispánja feleségét; Andrassy Borbálát (1890-1968) családi nevén Boyt, később Örgyőfi Id. Pallavicini Antal nagybirtokos, legitimista politikus, huszárkapitány, dunántúli főkormánybiztos feleségét; Andrassy Katinkát (1892-1985); a „vörös grófnőt,” később Gróf Károlyi Mihály (1875-1955) miniszterelnök, az első magyar köztársasági elnök feleségét; Andrassy Klárát (1898-1941) családi nevén Káját, legitimista angolszász-barát újságíró angol, francia, és német nevelőnők képezték, és a legelőkelőbb arisztokrata családokba igyekeztek őket beházasítani.⁴⁵

Andrassy később mind súlyosabbá váló betegsége miatt teljesen visszavonult a közéleti szerepléstől. Őt az 1905-1906-os nemzeti ellenállás idején számos város és község díszpolgárává választotta. Illetve 1910. február 3-án Vázsonyi Vilmos (1868-1926) ügyvéd, országgyűlési képviselő, igazságügyminiszter (az Esterházy-kormányban: 1917. június 15.-1917. augusztus 18.;⁴⁶ és a harmadik Wekerle-kormányban: 1918. január 25.-1918. május 8.) Budapest székesfőváros Andrassyt díszpolgárai sorába emelte.⁴⁷ Számos társaság elnöke volt [Társadalomtudományi Társaság (1902-1907); Országos Képzőművészeti Társulat (1905-1923); Nemzeti Szalon (1898-1929)].⁴⁸

A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1898. május 6.). Később az akadémia rendes (1904. május 13.) tagjává, majd ezt követően igazgatósági tagjává (1913. április 24.) választották.⁴⁹ Levelező tagi székfoglaló értekezése *Miként tartotta fenn Magyarországot a*

⁴² Bölöny (1978) 65-66.

⁴³ Markó (2003) 45.

⁴⁴ Gulyás (1939a) 559-560.

⁴⁵ Schmidt (2017) 3-4.

⁴⁶ Bölöny (1978) 56-57.

⁴⁷ Bölöny (1978) 57.

⁴⁸ Gulyás (1939a) 560.; Markó (2003) 44.

⁴⁹ Gulyás (1939a) 560-561.; Markó (2003) 44.

középkorban alkotmányos szabadságát? címmel 1900. május 6-án hangzott el;⁵⁰ míg rendes tagi székfoglaló értekezése *II. Rákóczi Ferenc* címmel 1905. február 6-án került megtartásra.⁵¹ A történeti alkotmány kiváló ismerője volt,⁵² melyet korszakos államtörténeti fő műve is bizonyít.⁵³ A kiegyezésről szóló monográfiája szintén alapvető forrás.⁵⁴ Andrassy a kortársi értékelés szerint afféle „politikai távollátó,” aki a jelen helyzetét is politikatörténeti perspektívában képes szemlélni.⁵⁵

Ifj. Andrassy Gyula a korábban említett, alapvetően a börtönévek során szerzett betegsége miatt elhunyt Budapesten 1929. június 11-én.⁵⁶

Ifj. Andrassy Gyula főbb munkái

Ungarns Ausgleich mit Österreich vom Jahre 1867. Leipzig, Duncker und Humblot, 1897. 422 (Reprint kiadás: Leipzig, Duncker und Humblot reprints, 2013); Miként tartotta fenn Magyarország a középkorban alkotmányos szabadságát? *Akadémiai Értesítő* 11 (1900) 297-317.; *A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai I. [1000-1526] II. A mohácsi véstől a harminc éves háborúig [1526-1648] III. A harminc éves háborútól a Rákóczi-szabadságharcig [1648-1715]*. Budapest, Franklin, 1901-1905-1911. 445, 270, 459; *The development of Hungarian constitutional liberty*. (Transl.: Charles Arthur Ginever – Ilona Ginever). London, K. Paul – Trench – Trübner, 1908. 465. (*A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai* részleges angol fordítása); Előszó. In: Borovszky Samu (szerk.) – Buza János- Vende Aladár – Virter Ferenc: *Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. [rendezett tanácsú] város*. Budapest, Apollo Irodalmi Társaság, 1910. 3-3.; *Drei Reden über auswärtige Politik am 21 Nov., 9 und 17 Dez. 1913*. Wien, Seidel, 1914. 59; *A világháború problémái*. Budapest, Az „Élet” kiadása, 1916. 329; *La questione delle nazionalità in Ungheria. Discorso pronunciato alla Camera del deputati ungherese nella seduta de 27 Novembre 1906*. Udine, Fava, 1916. 22; *Diplomatie und Weltkrieg*. Berlin-Wien, Ullstein, 1920. vii, 348; *Diplomácia és világháború*. Budapest, Légrády, 1921. 2, 254; (Reprint kiadásai: 1990, 2009, 2016, 2019); *[Otto von] Bismarck und [Julius] Andrassy [dem Älteren]. Betrachtungen zur Vorgeschichte des Weltkrieges*. Budapest-Leipzig, Kelet Népe–Das junge Europa Zeitungsverlag A.-G. Budapest – Carl Friedrich Fleischer, 1924. 159; *[Otto von] Bismarck, [Julius] Andrassy [Sen.] and their successors*. London, Fisher Unwin, 1924. vii, (1), 473, (1).

⁵⁰ Ifj. Andrassy Gyula: Miként tartotta fenn Magyarország a középkorban alkotmányos szabadságát? *Akadémiai Értesítő* 11 (1900) 297-317.

⁵¹ Ifj. Andrassy Gyula: *A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai I. [1000-1526] II. A mohácsi véstől a harminc éves háborúig [1526-1648] III. A harminc éves háborútól a Rákóczi-szabadságharcig [1648-1715]*. Budapest, Franklin, 1901-1905-1911. III. 185-211. (A Rákóczira vonatkozó anyag a III. kötetben jelent meg). A két székfoglaló adataira vö.: Markó (2003) 45. A levelező tagi székfoglaló említése: Hegedüs (1937) 246.

⁵² Horváth (2018) 29.

⁵³ Ifj. Andrassy (1901-1911) I-III. kötetek. Elemzésére: Szalai (2003) 109-113. Ifj. Andrassynak a magyar állam fennmaradásához írott kötetéhez hasonló mű: Beöthy Ákos: *A magyar államiság fejlődése, küzdelmei. Politikai tanulmány I. A régi Magyarország. A honfoglalástól 1825-ig. II/1-2. Az új Magyarország. Az 1825-i országgyűléstől az 1848-i törvények szentesítéséig*. Budapest, Athenaeum, 1901-1906. 895, 991.

⁵⁴ Ifj. Andrassy Gyula: *Ungarns Ausgleich mit Österreich vom Jahre 1867*. Leipzig, Duncker und Humblot, 1897. 422. Rövid értékelése: Hegedüs (1937) 247-248.

⁵⁵ Hegedüs (1937) 245.

⁵⁶ Gulyás (1939a) 554.; Szalai (2003) 185-193.

Felhasznált irodalom

Halász Imre: [Ifj. Gróf Andrassy Gyulára vonatkozó részek] In: Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék. Emlékezések a magyar állam kialakulásának újabb korszakából*. Budapest, A „Nyugat” kiadása, 1911. 106-106.; Szinnyei József: [Id.] Andrassy (!) Gyula [címszó]. In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I. Aachs – Bzenszki*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1914. 166-168.; Apponyi Albert: *Ifj. Andrassy Gyula emlékezete. (Felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia 1930. május 11-én tartott összes ülésén)*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1930. 17, (3); *Gróf Tisza István képviselőházi beszédei [1888. február 3.-1918. október 31.] I. A fiatal képviselő. 1888. február 3.–1903. november 3.* Bev., magy. jegyz.: Barabási Kun József. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1930. xii, 764.; Hegedüs Loránt: X-XIII. fejezetek. In: Hegedüs Loránt: *Két Andrassy és két Tisza*. Budapest, Athenaeum, 1937. 229-363.; Gulyás Pál: Ifj. Andrassy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Köznevelési Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939a. 554-569.; Gulyás Pál: [Id.] Andrassy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Köznevelési Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939b. 552-554.; Markó László: Ifj. gr. Andrassy Gyula [szócikk]. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003a. 44-45.; Balogh Margit: Id. gr. Andrassy Gyula [szócikk]. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003b. 43-44.; Horváth Attila: [Ifj.] Andrassy Gyula életműve az alkotmány- és jogtörténet tükrében. In: Holló József (szerk.): *Az európai utas. Ifjabb gróf Andrassy Gyula emlékezete*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Intézete – Ifjabb Gróf Andrassy Gyula Alapítvány, 2010. 28-37., Szalai Miklós: *Ifjabb Andrassy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete – Akaprint, 2003. 228.; Koi Gyula: [Id. Andrassy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885) Récsi Emil (1822-1864) Concha Győző (1846-1933) Magyary Zoltán (1888-1945)*. Budapest, Nemzeti Köznevelési Egyetem, 2013. 83-83.; Koi Gyula: [Ifj. Andrassy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kimerialisztika időszakától a Magyary-iskola koráig*. Budapest, Nemzeti Köznevelési és Tankönyv Kiadó, 2014. 156. 811. l., 212. 1090. l.; Schmidt Mónika: A sorsfordító 1918-1919-es évek Zichy Eleonóra naplójában. *ArchívNet* 17. évf. (2017) 5. sz. 1-7. <https://www.archivnet.hu/a-sorsfordito-1918-1919-es-evek-zichy-eleonora-naplojaban> (letöltve: 2025.03.15.); Kozári Monika: [Id.] Andrassy Gyula. Budapest, Gondolat, 2018. 224, 20 t.; Csiffáry Gabriella: *Magyar politikusok az iskolapadban*. Budapest, Corvina, 2021. 494, (1).

Koi Gyula PhD

Tudományos főmunkatárs; vezető kutató; tudományos munkatárs
Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE) Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar;
Pécsi Tudományegyetem (PTE) Állam- és Jogtudományi Kar; HUN-REN
Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet
E-mail: Koi.Gyula@uni-nke.hu